

Г2005

776 1/2

Үзбен Құрманбайұлы

**ОРАЛҒАН БАҚЫТ,
ОРЫНДАЛҒАН АРМАН**

Үзбен Құрманбайұлы

ОРАЛҒАН БАҚЫТ, ОРЫНДАЛҒАН АРМАН

"АУДАРМА" БАСПАСЫ
АСТАНА – 2004

ББК 84 Қаз 7

Қ 77

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АҚПАРАТ МИНИСТРЛІГІНІҢ
БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША ШЫҒАРЫЛДЫ

Құрманбайұлы Үзбен.

Қ 77 Оралған бақыт, орындалған арман.

Астана: Аударма, 2004.— 232 бет.

ISBN 9965-18-095-4

Үзбен Құрманбайұлы — Моңғолияның Баян-Өлгий аймағының “Ардақты азаматы”, көпті көрген, көзі ашық, көкірегі ояу, зерделі жан. Ол — шетте жүрсе де тәуелсіздікке қолы жеткен Қазақ Елінің әрбір қадамын қуана құптап, табысына тілекші болып жүрген қандас-тарымыздың бірі. Бұл кітап — оның арман орындалып, ортақ бақы-тымыз оралған сәттегі шаттықтың әсерінен туған ой-пікір, толғаныс-тарының жемісі, жүрекжарды лебізі.

Қ 4702250200 — 106
00 (05) — 04

ББК 84 Қаз 7

© Құрманбайұлы Ү., 2004

© «Аударма» баспасы, 2004

ISBN 9965-18-095-4

Үзбен Құрманбайұлы
ОРАЛҒАН БАҚЫТ, ОРЫНДАЛҒАН АРМАН
(қазақ тілінде)

Редакторы *Қайырды Назырбаев*

Суретшісі *Бекен Жапаров*

Техникалық редакторы *Светлана Бейсенова*

Компьютерде беттеген *Жанна Жақсыбайқызы*

Корректоры *Гүлназ Ескербекқызы*

ИБ № 106

Теруге 20.11.2003 ж. жіберілді. Басуға 04.03.2004 ж. қол қойылды. Пішімі 70x108 ¹/₃₂. Қағазы офсеттік. Қаріп түрі «KzSvug». Басылымы офсеттік. Шартты баспа табағы 10,15. Есептік баспа табағы 9,21. Таралымы 2000 дана. Тапсырыс №506.

•Аударма• баспасы,

473000, Астана қаласы, Бейбітшілік көшесі, 25.

Астана полиграфия» жабық акционерлік қоғамы,

473000, Астана қаласы, Бейбітшілік көшесі, 25.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҰЛТТЫҚ АҚПАРАТТЫҚ КАТАЛАНАСЫ

00013765

*Байлығы тасқан дала,
ақылы асқан аға*

Ұлтымыздың рухымен бірге оянган жүрек тебіренісімді осы кітаптың бетіне түсіріп, егеменді еліміз — Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев, Сіздің, күллі қазақстандықтар, сіздердің қаһармандықтарыңыздың құрметіне арнадым.

Автор.

Таулардың сырын мен жақсы білемін. Өйткені, жазиралы жазық даласынан, жасыл шалғын майсасы мен мәуелеп өскен орманынан да, өзен-көлдерінен де, тауы көп елде, жан-жағын жалаңаш, көгілдір, күрең ала таулар қоршаған жерде туып өстім. Біздің таулар да биік-ақ. Бірімен-бірі бой жарыстырғандай таласа-тармаса көкке шаншылып тұрады. Сол үшін де таулар маған сырмінез. Сол тауларға жарты ғасыр уақыт бойы қарай-қарай, кейде олармен сырласа да жүріп, терең ойлап, бекем түйгенім — таулардың ең асқар биігін адам алыстан қарағанда ғана анықтап, айыра таниды.

Менің ұлтым — қазақ, тарихи отаным, сонау түп аталарымның мәңгілік бесігі де, ұрпақтарымның ұлы ордасы да, өзімнің мақтанышым, намысым, махаббатым да — Қазақстан. Сондықтан, туған жерімдегі мені ая-сына алған Алтайдың құз-қия, зәулім шыңдарын бірімен-бірін салыстыра отырып ой ләззатына бөленетінім секілді Қазақ елін де әлемдегі әр елмен салыстыра, қатарластыра қарап, содан жылт еткен бір жылы ұшқын, өзгеше ерекшелік табуға ұмтыламын. Осындай ойлар жетегінде еріксіз қалам тербедім.

Бүгін, міне, желтоқсанның 23-і 2002 /жылқы/ жыл. Теледидардан Үрімжі бағдарламасын көріп отырмын. Көгілдір айна бетінде Бейжін. Қазақстан Республика-

сының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың Қытай Халық Республикасына сапарлаған сәті. Нұрекең, біздің Нұрекең, өне, ұлы Қытай елінің мемлекет басшыларымен иық тіресе сәлемдесіп, емен-жарқын дидарласып қолтықтаса ілгері аттады. Қол ұстаса, бой теңесе әлемге қарады... Н.Ә.Назарбаев, Цзянь-Зэминь — екеуі де Елбасы. Бірақ халық саны жағынан Қытай елі екі миллиардқа ұмтылса, Қазақ елі жиырма миллионға жете алмай келеді. Дей тұрғанмен,

*“Қой асығын қорлама, қолайыңа жақса — сақа тұт,
Жасы кіші болса да, ақылы асса — аға тұт,”* — дейтін аталы сөз бар ғой, ұлы елдің басшылары ұлылығын танытты, ұлылықты таныды, ұлы ұлымызды, ұлығымызды құрмет тұтты, сол арқылы Қазақ еліне де ізет, ізгі ниет білдірді. Менің елім егемендігін алып, еңсесін көтергелі он үш жыл өткен Қазақстаным — кіші мемлекет емес. Ол — дарқан дала, шалқар байлығы, қаһармандығы мен қайсарлығы, айбындылығы, ақпейілдігі арқылы ғана емес, ақыл-парасатты ел ағасы арқылы да асқақ екен! “Алтын ауырлығымен емес, асылдығымен қымбат!”

Ешқандай ілімге жүгінбей-ақ баршамызға мәлім болған қағида — халықсыз, мекен-жерсіз, дәулетсіз, тілісіз салт-санасыз бір де бір ұлт, мемлекет өмір сүріп тұра алмайды. Сондай-ақ, “Төресіз ел болмайды, төбесіз жер болмайды” деп Ер Жәнібек бабамыздың мақалдағанындай, өзінің елінің көш-керуенін дұрыс бастап алып жүретін басшымыз, ақыл-сана, адамгершілік қасиет, қарым-қатынасымен әлемдік

аренада басқа елдердің басшыларымен терезесі тең түсетін мықты лидерсіз де ұлт болып, мемлекет болу екі талай. Шетелде, соның ішінде Моңғолияда тұратын қазақтар Қазақстанға, Нүрекеңе осы тұрғыдан қарап, алыстан көз жібере отырып осылайша топшылап, ынта қоямыз. Шүкірлік етеміз. Мақтаныш сезімге бөленеміз.

Нүрекеңді, әрине, бір қалада, бір елде тұрып, бір ауаны жұтып, дидар-келбетін күнде көріп, лебізін жақыннан тыңдап жүрген Қазақстандық ағайындар жан-жақты да жетік біліп, ықылас-мейіріне кенеліп, кемеңгерліктері мен кереметтіктеріне лайықты баға беретіндігіне күмәнім жоқ. Десе де, “Жақсының жақсылығын айт — нұры тассын” демекші, мыңнан тұлпар болып, озық шығып дара туған Перзентіміздің мерейін көтеріп, жігеріне жігер қосу үшін ғана емес, ұлтымыздың бүгінгі және келешек мүддесіне де теңізге тамшы болып септігін тигізсін деп, мен осы жазбаны, құрметті оқырмандар, Сіздердің құзырларыңызға ұсынуды ниет еттім. Зердемен оқып, кәдеге жаратсаңыздар, мың да бір рахмет, Алла жар болғай!

* * *

“Қырсық шалған —қырық сүрінеді” деп халқымыз тегін айтпаған. Шыңғыс шапқыншылығы, ойрат ойраны, ақпатша отаршылдығы, сталиндік нәубет, голощекиндік ылаң, фашистік қырғын, тоталитарлық теперіш сынды жаңаша жыл санаудың екінші мың жылдығы бойына қазақ халқының кешпеген қасірет, шекпеген тақсіреті бар ма еді?

*“Қазағым елім,
Қайқайып белің,
Сынуға тұр таянып.
Талауда малың,
Қамауда жаның,*

Аш көзіңді оянып”, — деп Ахмет Байтұрсынов айтқандай көркейгені сол, жері тозды, көсегесі көгергені сол, елі де тозды, азып кетуге сәл қалды.

Тәңір, тағдыр, тарих, табиғат — құдіретті күштер. Біз олардың қадір-қасиетіне бүгінгі дәуірде тіптен терең көз жіберетін болдық. “Отамалы оңына бақса— от алғанша” дейді. “Келіннің аяғынан, қойшының таяғынан” деп қазақ ырым етеді. Мүмкін де шығар. Бірақ Тәңір, Тағдыр, Тарих, Табиғат пейілі түсіп, қазақтың маңдайына берген Нұрсұлтан Әбішұлының кемел ақыл-ой, керемет күш-жігері арқасында егеменді Қазақ Елі бірер жылда қайта түлеп, қарыштап өркендегенін көзбен де көрдім, сан азаматтың, сан елдер өкілдерінің аузынан да естідім. “Содан бері, мінеки, он жыл өтті. Он жыл тарих үшін қас-қағым сәттей болуы мүмкін, бірақ жылға бергісіз күндер, ғасырға бергісіз жылдар болады. Соңғы он жылда ғасырға татитын оқиға болды десек, артық айтқандық болмас” — деген Нұрекеңнің өз ұлағаты әбден орынды, талассыз шындық.

Осынау жарқын сөз, жалынды дауысты ет құлақпен естудің сәті түскен әлем қазақтарының екінші құрылтайы қарсаңында мен Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы Төрағасының орынбасары, шетелдегі қандастарының ең жақын досы,

жанашыр қамқоры Қалекең — Қалдарбек Найманбаев ағаның қолдауымен атамекен Қазақстанның тағы да бірқыдыру жерін аралап көрдім.

Өйткені, ең әуелі өзінді тануың керек қой.

Сағым жетпес сайын даламыз, салқам сахарамыз неткен ұлан-байтақ, ұшатын қанаты бар құс екеш құс түгіл жансыз болат лайнердің қанаты талардай шет-шегі жоқ, далиып, жайылып жатыр. Қандай ыстық, жылы сулы көлі де, мәңгі қарлы тауы да, ыстық, көзіңе оттай басылады, кеудеңе нұр боп шашылады. Өйткені, бұл — тіпті әлмисақтан біздің жеріміз, менің жерім ғой. Иә, бұрын менің жерім деп ашық айтудан жалтарып, жасқаншақтаушы едік, әлдеқалай болып кетер екен деп күдіктенетін де едік. Енді ше, енді шаттанбасқа да, мақтанбасқа да шараң жоқ, өйткені осынау кеңбайтақ қазақ мекен-жерінің төрт құбыласы бекіп, шет-шегі заңдасып, ұлтымыздың өз иелігіне біржолата келді. Енді бұл киелі жерге бөгденің тышқаны да жорғалап кіріп келуіне хақысы жоқ. Ал, кімнің тұсында, кімдердің күшімен, ерлігімен, даналығымен ие болдық осынау нағыз қожайындық ерікке? Әрине, Назарбаевтың, ол басқарған мемлекеттің, оны қолдаған қалың халық — Қазақстандықтардың арқасында! Осынау жеңіс-жетістіктің ұрыс-жанжал, бүліншіліксіз, қантөгіссіз келгеніне әрі таң қаласың, әрі мен және сен ғана емес, Азия халықтары, әлемдегі адал ниетті адамзат дән риза десем де өсте әсірелеу емес.

Қазақ жері — күллі қазақ баласының анасы, бабалардың мәңгілік киелі бесігі. Міне, осынау ең басты

да, ең құнды дүниемізді қорғаштап алып, оған өзіміз иелік етуімізге 1991 жылы 16 желтоқсанда Нұрекең қол қойған “Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы” Заңына сәйкес Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығының дүниеге келуі, Қазақстанның БҰҰ-ға мүшелікке өтуі, Қазақстанның өз ұланы мен қарулы күштерін құруы, мұсылман әлемімен де қарым-қатынасты нығайтуда оңтайлы қадам жасаумен қатар қазақ топырағын мекен еткен барлық ұлттар тізгінді тең ұстай отырып, қазақтың ұлтжандылық қасиетін дамытуға кең жол ашуы, облыс, астана қатарлы құрылымды ұтымды жасауы, ақыр соңында іргелес елдермен келісе отырып, мемлекеттік шекараны ың-шыңсыз белгілеп, бекемдеп алуы — міне, солардың барлығы ықпал етті. Баршасы Нұрекеңнің кемеңгерлігімен, замандас серіктерінің іскерлігімен, халқы оны қолдап-қоршап “бір жеңнен қол, бір жағадан бас” шығаруымен жүзеге асты.

Ақыл-ой, әдіс-айла, елінің тағдыр-талайын қорғаудағы ерліктері тұрғысында Президент Нұрсұлтан көп жағдайда ұлы бабалар бейнесін еске түсіріп отырады. Табанды батылдығы мен қайтпас қайсарлығы мыңда біреуде болатын қасиет.

Қылышынан қан тамған Ресей патшалығына бодандық жөнінде ант беруден Абылайдың үзілді-кесілді бас тартқаны секілді, “ұлы мемлекеттер біздің қауіпсіздігімізге кепілдік берсін, әйтпесе біз ядролық қарулардан бас тартпаймыз” деп ең айбынды мемлекет Американың қысымына көнбей өзінің дегеніне жетуі Елбасы Назарбаевтың отаны

үшін от пен судан да қайтпайтындығын, қай елдің билеушісімен де шендесетін парасаттылығын дәлелдейді. Сөйте тұра, ол құқай, күш көрсетуді қаламайды. Халқын жанжалдан аулақ ұстаумен келеді. "Туды қалай тік ұстап қаламыз қолымызда? Осы тәуелсіздікті шынайы ету үшін не істеу керек? Көршілерімізбен қан төгіспеу керек, тыныштық керек. Немене, тәуелсіздікті тек қана соғыспен, қан-төгіспен алу керек пе? Біз тәуелсіздігімізді ақылмен, ата-баба жолымен алдық деп ойлаймын."

Осылайша өзі айтқандай Қазақстан тәуелсіздігінің жеңісі де, одан бергі уақыттағы жемісі мен жетістігі ұлағатты Елбасының сындарлы саясатының арқасында салтанат құрып келе жатқандығына бір де бір адам дау айта алмақ емес. Оның саясатының дұрыстығының сыры неде? Оның сыры — Нұрекеңнің білімі мен тәжірибесіне, ақыл-парасаты мен ар-ұжданына, ерекше сезімталдығына сүйене отырып, уақыттың да, халқының да тамырын дәл басып, олар не айтатынын дер кезінде түсіне біліп, орайын тауып батыл шешім қабылдап, мемлекет пен халық мүддесін ұштастыра, жымдастыра білетіндігінде деп білеміз. Болашақты көрегендікпен болжау қабілеті күшті. Алда не күтіп тұрса да, ол мейлі ащы, мейлі тәтті болсын, балдан тәтті өтіріктен удан ащы шындық артық деп, қараша халыққа жариялы түрде ағынан жарылып, бүкпесіз жеткізіп, жақсылық күтіп тұрса жайбарақаттанбауға, қиын-қыстау жолдар тосып жатса, қаймықпай да тайсалмай жеңіп шығуға шақырып отырады.

Үш елге сапарында Нүрекеңнің қырық сағаттай ұшақта болып, қырық мыңдай шақырым жол жүргендігі туралы бір газетте жазылған-ды. Бұл екшесұрыптап алған, дәріптеу үшінгі факт емес, іліп алған бір мысал еді. Өйтпегенде, бір айда одан да көп уақыт ұшақта болып, мыңдаған шақырым жол жүрген кездері де болған шығар. Биыл дәл Мұхаммед пайғамбар жасына толатын Нұрагадан жас бола тұра, өз басым Өлгий мен Ұланбатыр арасындағы жолда небары төрт сағат ұшаққа отырып жеткенде, екі мың шақырымға жетпейтін сол жолды жаяу басып келгендей шаршап, бірнеше күн дел-сал күй кештім. Оның үстіне мені сын көзбен қарсы алатын, сындарлы сөз сөйлететін, еларалық пікір-таластар мен келіссөздерге шақыратын ешкім де күтіп тұра бермейтіні белгілі.

Ал ел басшысы үшін ұшақта отыру, мыңдаған шақырым сапар шегу түкке де тұрмайды, бәрінен қиыны — күллі бір елдің, мемлекетінің атынан сөйлеу, мәмлеге келу немесе тәжікелесу. Бір ойдан жаңылсаң, бір сөзден мүдірсең, қадамыңды жалғыз рет мүлт бассаң, өзіңнің де, қалың еліңнің де беделіне, мүддесіне нұқсан келмек.

Жауапты лауазымға тағайындау үшін қаншама азаматты тануға уақыт бөледі. Қынжылтатын, қия алмайтын адамдары да көп... Бірақ!..

Нүрекең жыл сайын үш-төрт ай өзінің отбасында бола алмайды, оған мұршасы тимейді деп естиміз. Осы жайт сізге де, маған да әрі аяныш, әрі мақтаныш сезімін тудырмас па? Елі үшін туған нағыз қазақ азаматы ол.

Күн құрғатпай емес, сағат, минут сайын күтіп тұратын мәжіліс, кеңес, кездесу, салтанат... Оның үстіне мұңсыз, мұқтажсыз пенде болмайды. Қазақстандағы 16 миллиондай халықтың, шетелдердегі 5 миллиондай қазақтың кемінде тең жартысының Н.Ә. Назарбаевпен дидакталасып, дәтін айтып, сәті түссе мұңшерін ағытып, тым болмаса қолын ұстап бір рет сәлем беруді армандамайтыны кемде кем-ақ болар.

Нүрекенді менің аңсай жүріп ең жақын жерден көргенім — Әлем қазақтары екінші құрылтайының салтанаты аяқтала қалған сәт. Құрылтайдың жүздеген өкілдері лап қойды. Нүрекенді қаумалап, қоршап қаптап алды. Гу-гу, ду-ду. Қол созып бәрі де ұмтылады. Аялы алақанын бір ұстап қалуға ынтызар. “Қайтсін-ай, елден арып-шаршап, аңсай жеткенде жақындап келіп мұбарак қолын бір сипасын да” деймін ет-бауырым елжіреп. ”Япыр-ау, бұлардың естері дұрыс па, ентелеп қайтеді. Бір жерін ауыртып тастамай ма!” деймін тағы бірде ызаланып. Кезекпен қолын ұстап жатыр. Біреуі құшақтайды, екі бетінен алма-кезек сүйеді.

Атақ-абырой, мерей-мәртебе үшін емес, өзі бас болып іргесін қаласқан тәуелсіз мемлекетінің, қалың елінің мүддесі үшін осыншама жанкештілікпен, зор қажыр-қайратпен үздіксіз қызмет етіп, елінің қайтқан бақытын оралтып, алыстап кеткен арманын орындатқан қазақ лидерінің құдіретіне бас имесең адал парызыңды ақтамаған болар едің.

*“Шексін азап, көрсін қорлық өз басым,
Елдігімнің оты мәңгі маздасын.*

Жан да шығар, тағдыр солай жазғасын,

Ебі кетіп елім сорлап тозбасын,” — депті ғой өлемді жаулап зар илетсе де, Моңғол мемлекетінің іргесін қалап, шаңырағын көтерген хан Шыңғыс.

Дүние жүзі қазақтарының екінші құрылтайы қазақ халқының тарихындағы елеулі оқиға болғандығы еш уақытта естен кетпес, сірә. Әр елдердің саясатына, жер-жерде жүрген қандастарымызға жеке-жеке баға берген, Қазақстанның бағыт-бағдарына сындарлы тұжырым жасаған Нүрекеңнің баяндамасы күллі өкілдерді толқытты.

Нүрекең қысқа ғана сөйлеген сөзінде әлемдегі қазақтарға арналған аманат сөзін түгел айтты-ау деймін. Тағы да сөйлесе екен деп тіледік.

“Оралмандар жөнінде арнайы заң қабылданса, бәрі де үйлесімді болады” деп осы құрылтайда бір парламент мүшесінің көтерген ұсынысы шетелде жүрген қандастарымыздың көкейіне ерекше қонды.

Құрылтай қонақтары ежелгі даналарымыз бас қосып, бірлікке келген Ордабасында болған сәттің өсерлігі сондай. Осынау киелі жерде тұрып Қалдарбек Найманбаевтың сөйлеген жігерлі сөзіне меймандар үнсіз құлақ түріп: “Еліміз аман болса, Нүрекеміз аман болса, ойлаған арман-мақсаттарымызға жетеміз” деген жалынды сөзін естігенде ду қол соқты, бас шұлғи құптап, ұран сала мақұлдады. Өйткені, ол кісі біздің жүрекжарды сөзімізді айтты.

Нүрекең аттанып кеткеннен кейін құрылтай билігін қолына алып, салиқалы да салмақты сөз сөйлеген

сергек те сезімтал азамат Мұхтар Құл-Мұхаммед елден келген аға-бауырларына айрықша ұнап, олар оған ыстық ықыластарын жаудырып жатты.

Әулиелер мен пірлеріміздің, ел берекесі хандарымыз бен ел қорғаны батырларымыздың, данышпандарымыздың мәңгілік бесігіне айналған осынау асыл топырақта, ежелгі астанамыз төрінде сөйлеген сөз, айтылған лебіздер, оларды қолдаған алғыс, ықылас-баталар: “Біз отанымызды көзіміздің қарашығындай сақтаймыз, өркендетеміз, ол үшін әрдайым татулық пен береке-бірлікте боламыз, саналы күрес жүргіземіз, жанқиярлықпен еңбек етеміз. Мемлекетімізге адалмыз!” деген серттей болып жүрегімізге жазылды. Ұлағатты сөздер Әнұранмен астасты. Қазақ рухы осында бой түзеп, күмбезін күн сүйген зәулім ескерткіш, алып мұнаралардан да биікке көтерілді, көгілдір Тумен бірге шалқып, қазақтың ашық аспанында қалықтады.

Әрбір азамат өз лебізін, ой-тілегін білдіруіне ықтиярлы. Сондықтан басқалардан марапат күту үшін емес, қазақ халқының болашағы үшін ғана қалам тартып, өз ойымды ортаға салып отырмын. Иә, бұл орайда менде тарихшылармен, философтармен, саясаткерлермен, жазушылармен шендесейін деген ниет жоқ, ойыңды осылайша жазшы деп азғырып, әбігерлеген де ешбір жанды көрмедім.

Өзімнің ой-толғаныс, пайымдауларымды халқыма, оқырман жұртшылыққа білдірсем деген ниетпен осы жазбаны қолға алдым. Артық-ауысы болса гафу етіңіз, құптамасаңыз, өкпе-ренішім жоқ, мақұлдасаңыз, Алла разы болсын!

*Қазақтың дара туған
перзенті,
Қазақстанның нар тұлғалы
президенті*

“Мен көркем мінезді толықтас-
тыру үшін жіберілдім” деп рауаят
етті пайғамбарымыз. Жәбелұлы
Мұғаз былай деді: “Иеменге уәли
болып кетерімде аяғымды үзеңгіге
салған кездегі пайғамбарымыз
Ғалайһи саламның маған соңғы
үкімі: “Әй, Жәбелұлы Мұғаз! Адам-
дарға байланысты мінезінді көркем-
дестір” — болды.

Хадистен.

Қазақтың біртуар азаматы Д.А.Қонаев: “Назар-баевтың ең басты артықшылығы оның қылшылдаған жастығы, алғырлығы мен лапылдаған қайрат-жігері еді” /”Өтті дәурен осылай”. 385-бет/ деген екен. Алғаш Қарағанды металлургия өндірісінде қызмет істеп жүрген кезінде Нүрекеңді тауып, танып, оны баулуға, бірте-бірте ел басқаруына себепкер болған да Димекең. Ұлтжанды ұлы тұлға Димекең бұл тұрғыда ешқандай жерлестік, руластық, сыбайластық секілді кертартпа өлшемдерді еске алмаған. Өзімен шендесетін ірі тұлғаның шығып келетінін де аңғармай қойған жоқ, қызғанбаған, қайта қуанған, үлкен үміт артқан. Не үшін? Елі үшін, ұлты үшін. Қазақ елінің еркіндігін, азаттығын аңсаумен, сол жолда тынымсыз күрес жасаумен ұзақ та саналы ғұмырын сарп еткен Димекеңнің имандай сеніп, жан сырын айтатынын Нүрекеңнің мына естелігінен оқып-білдік: “1980 жылдың басындағы бір оқиға ойыма келеді. Біз бірде оның ұшағымен республиканың күңгейінен теріскейіне бардық. Кенет мені қасына шақырып алып: ”Біздің республикамыз қандай үлкен! Шіркін, өз алдымызға дербес мемлекет болсақ қой,” — деп сыбырлап, саусағымен аузын басты. Мұндай нәрселерді ол ылғи, ұшақта сыбырлап айтатын”. Қандай үрейлі! “Жан жолдасың — қарауыл”, екiнiң бiрi “тiл”,

жоғарыдағылар — жендет, төменгілер жалбақтап-жалтақтаған жарамсақ болып өмір кешкен тоталитарлық қатал дәуірде, ондай сөз КОКП Саяси бюросы мүшесі түгіл үйде отырған шал-кемпірдің узынан шығуы үлкен қатерге ұшырата-тын тұста, осындай көзқарастың екі алыптың арасында мұң мен сыр болып қана айтылуы таңға-жайып жағдай емес пе.

Қалай болғанда да, “алғырлық, лапылдаған қайрат-жігер” кез келген адамда болмайтын қасиет. Оның үстіне мұндай үлкен бағаға миллиондардың ішінен біреу ғана ие болып отырса, біздің қалауымыз бен қолдауымыздың да мүлт баспағаны. “Бассыз ел жетім, балықсыз көл жетім” деп ұлы Димекең өз елін жетімсіретпеудің қамын ерте ойлағанын тарих өзі-ақ дәлелдеп берді.

“Әке — балаға сыншы” дейді халқымыз. Сондай-ақ, мінсіз ата, мінсіз бала да бола қоймас. Міні болмаса да барлық мінез-құлық, іс-әрекетімен біріне-бірі толық жағып кете бермейді. Сондай жағдайлардың салдарынан осынау екі ірі тұлғаның көзқарасы үйлесе қоймаған кездері де болған шығар. Алайда, күллі халық мүддесі үшін екеуінің арман мақсаты бір нысанада тоқайласқаны, бірін-бірі қолдағаны, арқа тұтқаны Қазақ елінің тағдырына оңтайлы ықпал еткендігі бір ғанибет іс.

Моңғолия қазақтары өздерінің көреген азаматы ретінде бір адамды ерекше құрмет тұтады. Ол — жиырма жасында Моңғолия Ұлы Халық Құрметтайының

депутаттығына сайланған, МХРП Орталық комитетінің бөлім меңгерушісі болған, Партияның жоғарғы мектебінің ректоры болып отыз жылдай, Баян-Өлгий аймақтық партия комитетінің бірінші хатшысы болып оншақты жыл қызметтеген, Моңғолияға еңбек сіңірген ұстаз, профессор Құрметбек Байтазаұлы /1924-1991/ еді. Моңғолия қазақтарының атамекенге көші жөнінде алғашқы бастама көтерушілердің бірі Құрекең болатын. Өйткені, Құрекең осы елдегі қазақтардың тағдырына байланысты Н.Назарбаевқа 1990 жылы хат жазған. Сол хатының түп нұсқасы ардагер ағаның мұрағатынан алынып, кейін аймақтық “Жаңа өмір” газетінде /1992 жылы № 34/ жарияланды.

1946 жылы Қазақстан Ғылым академиясын ашуға арналған салтанатқа Моңғолиядан делегат болып қатысқан, Моңғолияның басшы кадрларының басым көпшілігі “Ұстазымыз” деп ардақтайтын аса зерделі сол Құрекең осы хатында әуелі Нұрекеңнің өзі туралы былай деп жазыпты: “Сіз жөнінде ел аузынан, баспа, теледидардан естіп, оқып, сыртыңыздан таныстым. Білімді, ақылды, тәуекелшіл жүректілігіңіз, іскер тапқырлығыңыз бізді сүйіндіреді. Жаратылыстан бойға дарыған талапты, талантты азаматтың бұл қасиеттері әлі де толығып өсе беретіні мәлім ғой...” Бұл да әділ баға.

Осы елдегі қазақтардың ХХ ғасырдағы бірегей ақылгөйі ғана емес, біліктілігі жоғары басшы-кадрларды 80 жыл бойы даярлап келе жатқан /қазіргі Саяси академия/ мектепке ширек ғасыр

басшылық еткен тәжірибелі ұстаздың сондағы берген бағасы мүлт кетпегені айдан анық.

Ол бір ғана адамның бағамдауы емес, Моңғолия қазақтарының, жалпы шетелдегі қандастарымыздың бағасы, ілтипаты еді. Әсіресе, Нүрекеңнің өз отанын қызғыштай қорып, оның мүддесін табандылықпен, кемеңгерлікпен қорғаған бастамалары көңілімізге осындай әсер туғызған.

Енді ол кісі туралы басқалардың да көзқарасына жүгінелік.

Әлемдегі ел-елдің тарихы, қазіргі әлеуметтік-экономикалық саясаты, мемлекеттік құпиялары бізге толық мәлім емес. Тек сыр-сыпаттарына, кейбір қимыл-әрекеттеріне қарап сырттай болжам жасап бағамдаймыз. Әр елдің өзіндік қилы-қилы саясаты бар. Біреулері іргесін ғана сақтап, “жатқанға жан жуымас” жағдайда тыныш, дербес жатады. Тағы біреулері айбар, қару жұмсап, күш басымдығы арқылы басқаның несібесін тартып әкеткісі келеді. Үшіншісі, басқаға қарсы орынсыз әрекет істемейді, бірақ жауығып келсе жан аяп, бас сауғалап жатып алғысы келмейді.

Мұндайды біздің халық “қару алмайды, қайрат алады” дейді. “Егер біз шынында да қауіпсіз болатынымызға, ондай кепілдік берілетініне көзіміз жетсе тек сонда ғана ядролық қару мәселесін шеше алмақшымыз”. Ядролық қаруға байланысты аса ықпалды мемлекеттерден қатқыл талап қойылған шақтарда Қазақстан Республикасы Президентінің ұстанған саясаты осы

болды. Қандай айла-шарғы, сұс көрсетуде де Президент табандылық, қайсарлық таныта білді. Америка Құрама Штаттарының сол кездегі мемлекеттік хатшысы Джеймс Бейкер өзінің 1991 жылы Алматыға келіп Н.Ә.Назарбаевпен кездесіп, жоғарыдағы мәселе төңірегінде мәмлеге келмек болғандығы жайындағы өзінің “Мәмілегерлік саясаты” атты кітабында: “Мен таңғы үште ғана өз бөлмеме оралдым. Сонда Назарбаевпен болған әлгі үш сағаттық жолығысуымның бұған дейінгі өткізген жолығысуларымның ішіндегі ең жақсысы болғанын іштей сездім. Ол ешбір асыра бағалаусыз-ақ айта қаларлықтай әсер қалдыратын айтулы лидер екен. Назарбаев керек нәрсені дәл көре алады, түсінікті нәрсені жүзеге асатындай жүйелі жолға қоя алады” деп баға берген.

Міне, бұл дүние жүзіндегі ең бір айбынды елдің мемлекет қайраткерінің лебізі еді.

Өздерінің ниетін жүзеге асыра алмаса да, Назарбаевқа өкпелі бола тұра ол туралы тұжырымын іште бүгіп қала алмаған Джеймс Бейкер де әділ саясаткер.

*“Көш бастау қиын емес,
Қонатын жерден көл табылады.
Қол бастау қиын емес,
Шабатын жерден ел табылады.*

Шаршы топта сөз бастаудан қиынды көргем жоқ,” — депті Бұқар жырау.

Қазақ халқының ұлттық ұраншысы, дүлдүл жыршысы осылай айтады. Шынында, сөз өнері, шешендік — азамат үшін, әсіресе ел серкесі — басшылар мен саясаткерлерге үлкен сынақ. Ол ақыл-парасат